

Маложон Олена Іванівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6052-1017>
lena.malozhon@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.1-2/134-149>

Конституційно-правова відповідальність органів державної влади в Україні

Інститут конституційно-правової відповідальності є доволі новим в системі національного права. Наукові погляди щодо даного виду юридичної відповідальності розходяться від повного її заперечення до ототожнення із заходами політичного впливу. Варто також відзначити той факт, що проблеми конституційної відповідальності досить часто висвітлюються в науковій літературі, а питання відповідальності у різних сферах досліджувалися лише фрагментарно. При цьому зміст конституційної відповідальності розуміють по-різному. По-перше, як відповідальність держави, органів державної влади та посадових осіб у сфері захисту прав і інтересів місцевого самоврядування, і по-друге – як відповідальність самих органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою, державою, юридичними та фізичними особами за належне вирішення питань місцевого значення, виконання Конституції та законів України.

Мета даного дослідження полягає у з'ясуванні природи, сутності, специфіки конституційно-правової відповідальності в Україні.

При дослідженні даного питання було охарактеризовано правову природу конституційно-правової відповідальності; окреслено ознаки та особливості конституційно-правової відповідальності; розкрито поняття та види підстав конституційно-правової відповідальності; проаналізувано вітчизняне законодавство з питань конституційно-правової відповідальності; визначено види конституційно-правової відповідальності органів державної влади України.

Отже, актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, необхідністю створення цілісної теорії конституційно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, з іншого – потребою вдосконалення чинного законодавства у сфері застосування конституційно-правових санкцій до відповідних суб'єктів. Саме тому дослідження теоретичних та практичних проблем конституційно-правової відповідальності є актуальним напрямом розвитку сучасної конституційно-правової науки.

Ключові слова: держава, відповідальність, органи державної влади, імпичмент, конституційне право.

Вступ

В умовах побудови сучасної правової держави в Україні дедалі частіше постають питання щодо подальшого вдосконалення законодавства. В науці конституційного права дослідження потребують безліч питань, головними з яких на думку М. А. Баймуратова та А. В. Батанова є:

проблеми застосування норм Конституції, проблеми конституційно-правового регулювання, проблеми норм та інститутів конституційного права як загального явища, та багато інших. Серед цих питань постає і питання конституційно-правової відповідальності, оскільки в українському законодавстві воно є

одним з багатьох найменш досліджуваних, але життєво необхідних. На жаль, конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності не визнана на законодавчому рівні, що негативно впливає на її реалізацію на практиці. Через відсутність достатньої нормативно-правової основи та дієвого механізму реалізації конституційно-правової відповідальності велика кількість порушень Конституції та законів України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами залишається без відповідного реагування.

Метою дослідження є з'ясування природи, сутності, специфіки конституційно-правової відповідальності в Україні.

Завдання, які були поставлені при дослідженні даного питання:

- охарактеризувати правову природу конституційно-правової відповідальності;

- окреслити ознаки та особливості конституційно-правової відповідальності;

- розкрити поняття та види підстав конституційно-правової відповідальності;

- проаналізувати вітчизняне законодавство з питань конституційно-правової відповідальності;

- визначити види конституційно-правової відповідальності органів державної влади України.

Новизна дослідження зумовлена, з одного боку, необхідністю створення цілісної теорії конституційно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності, з іншого – потребою вдосконалення чинного законодавства у сфері застосування конституційно-правових санкцій до відповідних суб'єктів.

Матеріали та методи

В основу методології дослідження покладено загальнотеоретичні методи, принципи та підходи до визначення конституційно-правової відповідальності Президента, народних депутатів України та Уряду. Зокрема, при дослідженні понятійного апарату, визначеного темою

дослідження, а саме конституційно-правова відповідальність народних депутатів України, застосовувався формально-логічний метод. Зміст Конституції та законодавства України в частині правового регулювання конституційно-правової відповідальності Уряду досліджувався за допомогою спеціально-юридичного методу. За допомогою функціонального та порівняльно-правового методів здійснено порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання конституційно-правової відповідальності Президента України.

Виклад основного матеріалу

Визначення юридичної відповідальності може бути різним за змістом у залежності від точки відліку. Наприклад, юридична відповідальність може розглядатися через регулятивні та охоронні правовідносини, в яких зобов'язана сторона виступає як суб'єкт позитивної відповідальності; а у випадку скоєння правопорушення – негативної. Однією з головних проблем як нашого конституційного законодавства, так і законодавства зарубіжних країн є висвітлення та розробка питання про можливість існування ще одного виду юридичної відповідальності – конституційно-правової. Ця думка в юридичній літературі є новою і прогресивною, оскільки на сьогоднішній день нею зацікавилось багато вчених конституціоналістів, які у своїх роботах намагаються обґрунтувати правомірність її існування.

В юридичній літературі конституційну відповідальність розуміють в різних аспектах:

- 1) по-перше, як основи адміністративної, кримінальної та іншої галузевої відповідальності, які виражаються в Конституції у вигляді узагальнених заборон будь-якої поведінки;

- 2) по-друге, як соціальна відповідальність позитивного плану, що пронизує Конституцію як один з її принципів;

- 3) по-третє, як відповідальність ретроспективного порядку, що встановлюється спеціальними органами (Конституційним Судом);

4) по-четверте, як відповідальність, що складається в межах конституційно-правових відносин і пов'язана з особливими конституційно правовими санкціями (Єзеров, 2009, с. 167).

Проте, недостатня розробка питань конституційної відповідальності призводить до того, що вона лишається визнання навіть у нових роботах загального характеру, виключається з переліку видів відповідальності.

Перш за все, українські та зарубіжні вчені з'ясовують співвідношення понять конституційної відповідальності та відповідальності за порушення норм конституційного права.

У тій частині, під якою розуміється конституційна відповідність за порушення деяких норм конституційного права, що є одночасно й взагалі відповідальністю за порушення конституційних норм, ці поняття співпадають. Але оскільки порушення норм конституційного права спричиняє не тільки власне конституційну відповідальність, а й відповідальність інших галузей (іноді й неюридичну), то поняття відповідальності за порушення норм конституційного права ширше. А конституційна відповідальність виходить за межі відповідальності за порушення норм конституційного права, оскільки захищає деякі норми інших галузей.

Одночасно, поняття конституційної відповідальності тісно пов'язане з поняттям юридичної відповідальності взагалі, бо останнє є значною мірою тим каркасом, основою, на базі якого моделюється поняття власне конституційної відповідальності. Найбільш поширеним визначенням юридичної відповідальності є розуміння її як обов'язку винного терпіти примусове позбавлення певних благ шляхом застосування засобів державного примусу за свою протиправну поведінку. Але виділяють й активний (позитивний) аспект юридичної відповідальності, згідно з яким вона розуміється як відповідальна поведінка, відповідальність за правильне виконання обов'язків,

юридичну компетентність тощо (Бондарчук, 2009, с. 28).

Українські автори визначають конституційну відповідальність як специфічний вид юридичної відповідальності, з власним механізмом, та колом суб'єктів і санкціями, який пов'язаний з діями політичного характеру й існує в позитивному і негативному аспектах. З метою повнішого визначення місця конституційної відповідальності, можна б було вказати й на зв'язок з соціальною відповідальністю взагалі, зазначити у сфері яких відносин існує саме цей вид відповідальності. Доцільно б було наголосити ще на нормативних та фактичних підставах відповідальності (щодо останніх, то викликає сумнів визначення їх лише як дій, не враховуючи бездіяльності та інших проявів фактичних підстав).

На думку Л. Наливайко, конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права і характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації, санкціями й полягає у примусовому перетерпіванні засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкту (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції (Наливайко, 2001, с. 3).

Ознаки конституційно-правової відповідальності можна умовно поділити на дві групи:

1) ознаки, які характеризують конституційну відповідальність як суспільно-політичний феномен, її значення, місце у суспільстві, співвідношення, зв'язки з іншими видами відповідальності, тобто загальні ознаки, що показують це явище в цілому, не вдаючись до детальної характеристики;

2) більш конкретні ознаки, які вказують на специфічні риси, притаманні конституційно-правовій відповідальності, внутрішню сутність, за допомогою яких

її можна відрізнити від інших видів юридичної відповідальності.

До першої групи відносяться такі ознаки (загальні) конституційно-правової відповідальності:

- є видом юридичної відповідальності;
- є одним з елементів конституційного ладу;
- має політичний характер;
- є однією з специфічних системоутворюючих, кваліфікаційних ознак конституційного права як галузі права;
- значення конституційної відповідальності для легалізації та легітимації державної влади.
- має важливе значення як гарантія існування, реалізації та охорони Конституції України.

Визначення конституційної відповідальності самостійним видом у системі юридичної відповідальності передбачає розкриття її основних (специфічних) положень, які подані в наступній групі ознак та проявляються в усіх елементах змісту цього інституту:

- джерелом конституційно-правової відповідальності є не тільки Конституція, але й закони, які складають масив конституційного законодавства;
- розуміння конституційної відповідальності у двох аспектах: ретроспективному та перспективному;
- специфічність підстав конституційно-правової відповідальності;
- специфічність санкцій конституційно-правової відповідальності, яка зумовлюється характером урегульованих суспільних відносин та їх суб'єктів;
- конституційно-правова відповідальність має специфічні процедурно процесуальні форми реалізації, якими виступають система організаційно-процесуальних взаємовідносин з приводу звітності, підконтрольності суб'єктів тощо та певний порядок порушення та розгляду питання про відповідальність винних суб'єктів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами правозастосовчої діяльності.

Слід мати на увазі, що терміни «конституційно-правова відповідальність»,

«державно-правова відповідальність» та «конституційна відповідальність» є тотожними, на відміну від таких понять, як «конституційна відповідальність» та «відповідальність за порушення норм конституційного права». Так, у тій частині, під якою розуміють конституційну відповідальність за порушення конституційних норм узагалі, ці поняття збігаються. Однак, оскільки порушення норм конституційного права породжує не тільки власне конституційну, а й відповідальність, передбачену іншими галузями права, поняття відповідальності за порушення норм конституційного права є ширшим.

Слід наголосити, що застосування конституційно-правової відповідальності неможливе без установлення тієї норми права, в якій передбачені її підстави. Якщо ж таку норму встановити неможливо, має йтися про політичну, а не про конституційно-правову відповідальність. Так, відставка уряду може бути заходом конституційної відповідальності, коли вона відбувається за неналежне виконання урядом своїх обов'язків, так і заходом політичним, коли уряд звільняється з метою подолання політичної кризи, що виникла у державі (іноді відставка уряду може бути як заходом політичної, так і конституційної відповідальності).

Конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями й полягає у примусовому перетерплюванні засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації і захисту Конституції.

Функції конституційно-правової відповідальності можна визначити як основні напрямки її впливу на поведінку людей та суспільно-правові відносини, які виникають в сфері дії норм консти-

туційного права; це цілеспрямовані засоби реалізації та захисту конституційних норм, а також досягнення мети конституційної відповідальності; це головні напрямки юридичного впливу як на правопорушника, так і на інших осіб з метою захисту правопорядку, державної дисципліни і виховання суб'єктів конституційно-правових відносин, що скоїли чи можуть скоїти конституційно-правовий делікт (Батанова, 2007).

Види функцій конституційної відповідальності:

1. Правоорієнтуюча. Позитивна конституційна відповідальність орієнтує суб'єктів конституційно-правових відносин співвідносити власну правову поведінку з конституційно-правовим статусом, з потребами законності та максимальною суспільною доцільністю. Така відповідальність виникає з моменту надання особі (фізичній чи юридичній) певного кола прав та обов'язків. Ретроспективна конституційна відповідальність похідна від позитивної і вона виникає вже при існуванні першої, однак настає з моменту досягнення особою конституційної деліктоздатності і вчинення нею конституційного правопорушення – і вже примусові санкції «орієнтують» її та інших суб'єктів конституційного права на подальшу правомірну та суспільнокорисну поведінку.

2. Попереджувальна (превентивна). Така функція покликана забезпечити формування в адресатів норм конституційного права мотивів, які спонукають його додержувати закони, поважати права та інтереси інших осіб.

3. Організуюча (установча). Як при позитивній, так і при ретроспективній конституційній відповідальності є доцільним певне «наведення порядку» в індивідуальному відношенні, думках, бажаннях, вчинках кожного суб'єкта конституційно-правових відносин з метою узгодження власної поведінки з вимогами норм конституційного права.

4. Обмежувальна. Існує думка, що високий рівень позитивної відповідаль-

ності в потенційних суб'єктів конституційної відповідальності значно обмежує можливість застосування щодо таких осіб ретроспективної конституційної відповідальності. Найбільш ефективно ця функція реалізується при застосуванні ретроспективної відповідальності, коли правопорушник примусово обмежується у своїй юридично значимій поведінці для запобігання скоєння ним нових посягань на конституційні норми, правопорядок та несення передбачених законом санкцій, що формують конституційну відповідальність.

5. Правоохоронна. Особливістю конституційної відповідальності є те, що перш за все вона спрямована на охорону, захист Конституції та конституційних законів від правопорушних посягань.

6. Стимулююча (активізуюча). Можливість застосування та притягнення винного до конституційної відповідальності певним чином стимулює діяльність органів державної влади та посадових осіб в розробці, прийнятті та виконанні суспільно важливих рішень.

7. Регулятивна (інтегративна). Під час застосування конституційної відповідальності регулюються, умовно кажучи, два різновиди суспільних відносин. По-перше, відносини між правопорушником та постраждалою особою. По-друге, це «нові» відносини, які виникають при наявності факту скоєння конституційного правопорушення, але вони виникають між правопорушником і державним органом, який представляє інтереси особи та, на який покладено обов'язок забезпечення охорони й реалізації конституційних норм.

8. Правозабезпечувальна. Провідною метою конституційної відповідальності є безпосереднє забезпечення реалізації конституційних норм в житті.

9. Репресивно-каральна або штрафна. Така функція свідчить про те, що конституційна відповідальність є: по-перше, актом відплати держави та суспільства по відношенню до правопорушника; по-друге, засобом, що попереджає нове

конституційне правопорушення.

10. Сигналізаційна (інформаційна). Застосування конституційної відповідальності щодо самого правопорушника, а також до осіб, що його оточують, сигналізує про небажаність для потенційного суб'єкта конституційної відповідальності вчиняти дії, які засуджуються Конституцією.

11. Правовиховна (профілактична). Ця функція реалізується також поряд з морально-виховною функцією, адже виховання можливе лише через внутрішнє розумове усвідомлення особи про суспільну корисність і правомірність власної поведінки та її наслідків.

12. Дисциплінуюча. В даній ситуації лише сама можливість застосування конституційної відповідальності та реалізації обмежувальних несприятливих санкцій дисциплінує поведінку та діяльність органів державної влади, посадових осіб, громадян до якісного виконання своїх конституційних прав та обов'язків, що спонукає їх до дотримання конституційних норм.

13. Правозахисна, та її різновид – правовідновлююча функція. В даному аспекті мова йде про те, що конституційна відповідальність покликана охороняти не тільки саму Конституцію від протиправних посягань, але вона також є суттєвим механізмом захисту, здійснення й забезпечення прав людини та громадянина, які гарантовані безпосередньо Основним законом.

14. Політична (ідеологічна). Конституційна відповідальність виступає безпосереднім інструментом реалізації державної політики (Єзеров, 2011, с. 187).

Таким чином, функції конституційно-правової відповідальності можна визначити як основні напрямки її впливу на поведінку людей та суспільноправові відносини, які виникають в сфері дії норм конституційного права; це цілеспрямовані засоби реалізації та захисту конституційних норм, а також досягнення мети конституційної відповідальності; це головні напрямки юридично-

го впливу як на правопорушника, так і на інших осіб з метою захисту правопорядку, державної дисципліни і виховання суб'єктів конституційноправових відносин, що скоїли чи можуть скоїти конституційно-правовий делікт.

Конституційно-правовій відповідальності як особливому виду юридичної відповідальності притаманні всі ознаки останньої. Вона настає на основі правових норм за діяння, які не відповідають цим нормам, конкретизується в юрисдикційних актах компетентних органів (інстанціях відповідальності), пов'язана з примусом (11, с. 68). Разом з цим конституційно-правова відповідальність, виступаючи різновидом власне конституційно-правової відповідальності, має певні ознаки, що вказують на її своєрідність як самостійного правового явища. Однією з істотних відмітних властивостей конституційно-правової відповідальності є її підстава.

Необхідність дослідження питання про підстави конституційно-правової відповідальності обумовлюється потребою встановлення того юридичного факту, з яким пов'язується настання для конкретного суб'єкта чітко визначених негативних юридичних наслідків. В теорії юридичної відповідальності традиційно прийнято виділяти три підстави відповідальності: нормативну, фактичну і процесуальну.

Думки вчених щодо визначення фактичної підстави конституційно-правової відповідальності розходяться. Значна частина науковців традиційно вважає, що відповідальність настає виключно в разі скоєння правопорушення. Теза про те, що без правопорушення не може бути відповідальності, стала фактично загально визнаною в літературі. При цьому автор, розглядаючи проблеми конституційної відповідальності, вважає, що підставою ретроспективної конституційної відповідальності виступає саме конституційний делікт.

Протилежну позицію займають інші вчені, які вважають, що відповідаль-

ність (зокрема, конституційна) наступає як у результаті здійснення правопорушення, так й за його відсутності (затримка у прийнятті рішень, прийняття неефективного рішення).

Вбачається, що дискусія про підстави конституційної відповідальності обумовлюється ставленням авторів до визнання або заперечення розмежування відповідальності на позитивну та ретроспективну.

Хоча, з іншого боку, саме протиправний характер поведінки, що виражається у скоєнні правопорушення повинно надаватися першочергове значення при вирішенні питання про застосування заходів конституційно-правової відповідальності.

Також питання про підставу конституційної відповідальності піднімається в контексті розмежування політичної та правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. В літературі зустрічається думка про доцільність виділення у сфері відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування двох складових частин: по-перше, елемент власне юридичної відповідальності, яка пов'язується зі специфічним юридичним фактом – скоєнням правопорушення, і по-друге – елемент політико-правової відповідальності, коли «особа позбавляється політичної підтримки внаслідок тих або інших причин» (Теорія держави, 2006, с. 98).

Проблеми з окресленням підстав конституційної відповідальності обумовлені також тим, що законодавство чітко не визначає перелік та склади відповідних правопорушень. Відсутність чітких юридичних підстав відповідальності у місцевому самоврядуванні свідчить, по-перше, про наявність прогалин у відповідному законодавстві, і по-друге, про складність унормування соціально-політичного чи морально-психологічного аспектів відповідальності у цій сфері. Разом з тим, вважаємо, що до підстав відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування варто

відносити як вчинення конституційного правопорушення, так і втрату довіри до відповідних органів та посадових осіб з боку виборців. Проте, варто чітко розмежовувати підстави позитивної та ретроспективної конституційно-правової відповідальності органів та посадових осіб. Щодо позитивної відповідальності цих суб'єктів на нашу думку доцільно застосовувати оціночні категорії, які характеризують неналежне виконання відповідним органом, посадовою особою покладених на них обов'язків, наслідком чого є втрата до них довіри з боку територіальної громади. Щодо ретроспективної відповідальності, то підставою в цьому випадку має виступати виключно вчинення конституційного правопорушення (конституційного делікту).

Наукове визнання та практика застосування конституційно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності дає підстави вести мову і про наявність власної підстави такої відповідальності – конституційного правопорушення або конституційного делікту.

Конституційно-правова відповідальність настає за конституційний делікт (правопорушення), який виявляється в особливих негативних наслідках для суб'єктів конституційного правопорушення (Пашенко, 2002 с. 126). Л.Р. Наливайко конституційне правопорушення (делікт) визначає як протиправне винне діяння (дію чи бездіяльність) суб'єкта конституційного права, яке являє собою сукупність конкретно визначених складових елементів, має політичний характер, порушує норми та принципи конституційного права і є підставою для настання ретроспективної конституційно-правової відповідальності (Наливайко, 2001, с. 4).

Як бачимо в науці поняття конституційного правопорушення та конституційного делікту переважно вживаються як тотожні. А саме останній термін набуває все більшого поширення.

Поняття «делікт» є рівнозначним поняттю «правопорушення», оскільки де-

лікт (від лат. *delictum* – порушення, вина; англ. *delict*) – правопорушення, тобто незаконна дія, провина, злочин.

У конституційному законодавстві відсутнє поняття конституційного делікту. Проте більшість названих вище науковців сходяться на думці, що конституційно-правовий делікт має місце у разі негативного відхилення у фактичній поведінці суб'єктів права від вимог норм конституційного права і тягне за собою застосування заходів конституційно-правової відповідальності.

При конституційно-правовому делікті не виконуються або неналежним чином виконуються обов'язки, закріплені нормами конституційного права, покладені на державні і громадські органи, їх посадовців і громадян, порушуються права і законні інтереси учасників конституційно-правових відносин. Конституційно-правові делікти виявляються в перевищенні державними органами і посадовцями повноважень, закріплених за ними Конституцією та законами України. Вихід будь-якого державного органу за межі своїх повноважень, так само як і нездійснення їх в належних випадках, є неправомірною дією.

Про конституційно-правовий делікт слід говорити і у разі порушення загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів, що мають державно-правовий зміст і є складовою частиною правової системи України. Виходячи з природи суспільних відносин, врегульованих конституційним правом, можна таким чином сформулювати визначення поняття конституційно-правового делікту – це діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта конституційно-правових відносин, що не відповідає належній поведінці, передбаченій нормами конституційного права, і тягне за собою застосування заходів конституційно-правової відповідальності. Суспільно небезпечним визначають діяння, яке спричинило або реально могло спричинити шкоду охоронюваним суспільним відносинам. На нашу думку, при

характеристиці конституційних деліктів не має принципового значення розмежування понять «суспільна небезпечність» та «суспільна шкідливість», адже ці поняття багато в чому співпадають (Батанова, 2011, с. 24).

Проблема відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб набуває сьогодні особливої актуальності. Вищі посадові особи є гарантами прав і свобод людини, захисниками найважливіших життєвих цінностей людини і громадянина, держави в цілому, тому останнім часом зацікавлені дослідження феномену імпичменту як заходу позбавлення повноважень вищих посадових осіб за скоєння ними державної зради чи інших злочинів.

Перш за все, перед дослідженням феномену імпичменту визначимося щодо етимології поняття «імпичмент». Отже, «імпичмент» – (від англ. *impeachment* – осуд, обвинувачення, від старофранц. *emperechement* – перешкода, тортури) – за конституціями ряду держав процедура притягнення парламентом до відповідальності вищих посадових осіб у випадках вчинення ними певних злочинів.

Слово «*impeach*» походить від терміну «*impeachen*» англійської мови середніх віків, який означає «заважати» чи «звинувачувати», та латинського «*impedicare*» – «зв'язувати» або «заковувати».

Останнім часом актуалізується дослідження феномену імпичменту як заходу позбавлення повноважень вищих посадових осіб за скоєння ними державної зради чи інших злочинів. А оскільки вищі посадові особи є гарантами прав і свобод людини, захисниками найважливіших життєвих цінностей людини і громадянина, взагалі держави в цілому, вони повинні бути відповідальними за свої дії, і за будь-які зловживання своїми повноваженнями, нести конституційно-правову відповідальність і в разі усунені з поста в порядку процедури імпичменту.

«Імпічмент» – процедура притягнення до відповідальності і усунення з посади ряду посадових осіб. Вищі посадові особи відстороняються від посади, якщо визнаються винними в зраді, хабарництві або інших тяжких злочинах і провині.

Українські науковці тлумачать «імпічмент» як спеціальну процедуру притягнення до юридичної відповідальності вищої посадової особи держави у випадку вчинення такою особою державної зради чи інших злочинів. Існує й розуміння імпічменту як «засобу самозахисту народу». По-перше, тому що імпічмент ініціює і в деяких країнах навіть проводить орган, якому делегований суверенітет народу. По-друге, імпічмент застосовується до конкретної особи тільки тоді, коли його дії не відповідають загальним нормам, які признані мірою гідної поведінки в суспільстві. В наведеному визначенні імпічмент відіграє велику роль в формуванні саме правової держави, демократії, оскільки зазначається, що саме імпічмент виступає засобом захисту народу, його інтересів, життєвих цінностей (Кірмач, 2010, с. 37).

Що ж стосується механізму реалізації імпічменту в Україні, то він передбачає шість стадій: ініціювання питання Верховною Радою, створення тимчасової слідчої комісії, розгляд Верховною Радою її пропозицій, перевірка Конституційним Судом, підготовка рішення Верховним Судом і передача його до Верховної Ради, розгляд Верховною Радою питання про імпічмент і прийняття рішення.

У статті 111 Конституції України визначено такий порядок усунення Президента з поста Верховною Радою України: Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (Конституція, 1996).

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

За Конституцією України порядок імпічменту має квазісудовий характер, тобто містить деякі елементи досудових процедур – створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, призначення спеціального прокурора, спеціальних слідчих, пред'явлення обвинувачення, надання висновку Верховним Судом України. Однак сам судовий процес відсутній: немає судових засідань, змагальності і диспозитивності сторін, свободи у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їхньої переконливості перед судом, а головне – не вистачає обвинувального вироку суду, згідно з яким особу можна вважати винною у скоєнні злочину.

Такі конституційні протиріччя є невіршеними як у теоретичному, так і практичному сенсі, оскільки стаття 124 Конституції України наголошує, що «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими осо-

бами не допускаються». Частина друга цієї ж статті зазначає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Звідси виникає колізія, оскільки стаття 111 Конституції передбачає, що саме Верховна Рада України приймає рішення про звинувачення, створює спеціальну тимчасову слідчу комісію для проведення розслідування Верховна Рада України, висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. Все це суперечить нормам статті 124 Конституції України (Конституція, 1996).

Ще більш запитань виникає за відсутності чітко регламентованої на законодавчому рівні процедури імпичменту. Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України посадові особи органів державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України. Проте стаття 111 Конституції України ні межі, ні способу дії суб'єктів процедури імпичменту не визначає. Зокрема це стосується спеціального прокурора, спеціальних слідчих та тимчасової слідчої комісії. Не визначені права та обов'язки захисників, свідків, експертів. Не врегульовані також дії Верховного Суду України як суб'єкта конституційно-правової процедури, зокрема не визначено, хто, у якому складі і яким чином готує та затверджує висновок Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Таким чином, зазначена процедура усунення Президента України з посади має певні недоліки, зокрема, не знайшла відображення в законодавстві ціла низка процедурних питань, таких, як строки здійснення імпичменту, порядок створення і функціонування тимчасової спеціальної комісії, порядок збору доказів, наслідки здійснення імпичменту.

Отже, розглянувши різноманітні точки зору українських та зарубіж-

них вчених щодо вивчення імпичменту та дискусії з приводу механізму її реалізації на практиці, можна зробити висновок, що імпичмент відіграє важливу роль у становленні правової держави, перш за все, демократії, тому потребує більшого акцентування уваги при розгляді і вивченні цього феномену, та його врегулюванні на законодавчому рівні. Беручи до уваги те, що імпичмент в високорозвинених країнах на практиці є рідкою процедурою, тому треба зазначити, що у житті нашої держави вона має хоча б набути такої простої конструкції, наскільки це необхідно аби вона стала взагалі реальною для реалізації.

2 квітня 2007 р. Президент України вперше в новітній вітчизняній конституційній історії зреалізував своє конституційне право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, започаткувавши відповідну практику. Указ Президента України від 2 квітня 2007 р. «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України» став результатом гострого протистояння Глави держави, опозиційних парламентських і позапарламентських політичних сил із правлячою парламентсько-урядовою коаліцією. В Указі Президент зацентрував увагу на порушеннях конституційних норм щодо формування коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, а також мотивував видачу Указу необхідністю запобігання узурпації влади.

Політико-правові процеси останніх років засвідчили, що питання конституційно-правової відповідальності на сьогодні набули не лише теоретико-методологічної, а й практично-прикладної значущості. Такий вид конституційно-правової відповідальності як дострокове припинення главою держави повноважень парламенту був закріплений у Конституції України, але відповідна конституційна санкція й досі є дискусійною.

З теоретичного погляду проблема парламенту як суб'єкта конституційної відповідальності розглядається і вирішу-

ється з урахуванням доктрини організації державної влади.

Згідно з чинною Конституцією України Верховна Рада України сама може бути об'єктом і суб'єктом конституційної відповідальності.

Так, згідно зі ст. 90 Конституції, Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради, якщо впродовж тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не розпочалися.

Конституційний Суд України у Рішенні по справі N1–21/2004 про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України від 19 травня 2004 року N11-рп/2004 протлумачив, що словосполучення «протягом тридцяти днів» треба розуміти як перебіг тридцятиденного строку підряд, тобто в календарних днях. Обчислення строку починається з дня, коли заплановані пленарні засідання однієї чергової сесії не змогли розпочатися, а якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, то днем його закінчення є наступний робочий день. Виникнення у Президента України права на дострокове припинення повноважень Верховної Ради України пов'язане не з кількістю пленарних засідань, а з кількістю днів, протягом яких пленарні засідання не можуть розпочатися (Шляхтун, 2008, с. 385).

Що стосується словосполучення «пленарні засідання не можуть розпочатися», то його треба розуміти так: пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися через недодержання встановленого Конституцією України і Регламентом порядку роботи Парламенту. Саме ця причина унеможливає здійснення конституційних повноважень єдиним органом законодавчої влади в Україні. Тобто, можлива підстава дострокового розпуску парламенту Президентом України – недотримання процедурних (організаційних) аспектів у діяльності Верховної Ради України. Тому, не можна погодитися з висловленням у правовій літературі припу-

щенням, що розпуск парламенту має виключно політичний характер.

Іншим видом санкцій, що можуть застосовуватися до Верховної Ради України, є прийняття Конституційним Судом України рішення про те, що певний, ухвалений Верховною Радою, закон є неконституційним повністю чи в окремій частині, якщо він не відповідає Конституції України або якщо порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (ст. 152 Конституції України).

Формами конституційно-правової відповідальності парламенту України є повернення Президентом законів, прийнятих Верховною Радою України, із вмотивованими сформульованими пропозиціями для повторного розгляду, тобто застосування Главою держави права вето (Бобровник, 2009, с. 144).

Конституційна відповідальність Уряду як органу здійснення виконавчої влади зумовлена його статусом, насамперед виконавчо владною компетенцією в частині конституційних гарантій соціальних цінностей і безпеки конституційного ладу України.

В Основному Законі присвячено низку статей, які визначають відповідальність Уряду, а саме:

– у п. 12 ч. 1 ст. 85 визначено, що до повноважень Верховної Ради України належить: «... вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України»;

– у ст. 87 названо суб'єктів (Президент України або не менше однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України) внесення пропозиції (постановки питання) про відповідальність Кабінету Міністрів України та процедуру прийняття резолюції про недовіру Кабінету Міністрів України (йдеться про відповідальність усього складу Уряду, а не окремих його учасників);

– у ч. 2 ст. 113 встановлено, що «Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верхов-

ною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією» (йдеться про відповідальність усього складу Уряду, а не окремих його учасників);

– у ч. 1 ст. 115 визначено, що «Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України «(йдеться про відповідальність усього складу Уряду, а не окремих його учасників);

– у ч. 2 ст. 115 проголошено, що «Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку»;

– у ч. 3 ст. 115 визначено, що «відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Верховна Рада України здійснює формування нового складу Кабінету Міністрів України у строки і в порядку, що визначені цією Конституцією».

Якщо з певних причин виникає питання відповідальності усього складу Уряду, має застосовуватися спеціальна процедура, передбачена ст. 87 Конституції України. Отже, питання про відповідальність усього складу Уряду (результатом розгляду якого може стати прийняття парламентом резолюції про недовіру йому, що має наслідком відставку Уряду) можуть ініціювати 2 конституційні інституції – Президент України або не менш однієї третини (сто п'ятдесят) народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (Наливайко, 2001, с. 5).

Аналізовані норми мають й також інше трактування: вченими висловлюється думка, що для відставки Уряду використання Верховною Радою України повноваження, передбаченого п. 12 ч. 1 ст. 85 Основного Закону означає на практиці майже повне блокування дії ст. 87. За такого застосування цієї нор-

ми, на їх думку, положення ст. 87 втрачають сенс, оскільки тоді Верховна Рада України зможе легко обійти цю спеціально встановлену процедуру дострокового припинення повноважень Уряду за своєю ініціативою, передбаченою Конституцією, з метою забезпечення стабільності діяльності Уряду й уникнення штучних урядових криз (Єзеров, 2009, с. 46).

Наведене тлумачення цих норм Основного Закону видається не зовсім коректним. Адже в першому випадку (п. 12 ч. 1 ст. 85) йдеться про індивідуальну чи персональну відповідальність і відставку, у другому (ст. 87) – про колективну. Це означає, що їх необхідно розглядати окремо з урахуванням того, що в п. 12 ч. 1 ст. 85 Конституції, передбачено можливість відставки, точніше – самовідставки (індивідуальної), в системному зв'язку з ч. 2 ст. 115, коли Прем'єр-міністр, інші учасники складу Кабінету Міністрів України самостійно заявляють про свою відставку. Водночас ст. 87 детермінує вимушену відставку (за ініціативою іншої сторони й рішенням компетентного органу), а ч. 2 ст. 115 детермінує самовідставку (за власною ініціативою й рішенням компетентного органу). Окрім цього (що важливо в аспекті відповідальності всіх учасників складу Уряду), п. 12 ч. 1 ст. 85 Основного Закону передбачає також і те, що до повноважень Верховної Ради України належить «звільнення зазначених осіб з посад». Тут, з нашого погляду, поняття «звільнення з посад» необхідно розглядати як у порядку відставки, так і в іншому порядку. Проте відкритим залишається питання, в якому саме порядку і з яких підстав здійснюється це звільнення (Клименко, 2011, с. 282).

Як бачимо, Конституція встановлює 2-х суб'єктів інституціональної конституційної відповідальності Кабінету Міністрів України, його складу й окремих учасників останнього: це Президент і Верховна Рада України.

Отже, доходимо висновку про необхідність ширшого трактування норми

ч. 2 ст. 113 Конституції про відповідальність складу Кабінету Міністрів України перед Президентом. В аспекті нашої розробки антиузурпаційної концепції та принципів Президент України, застосовуючи норму Основного Закону про відповідальність перед ним складу Кабінету Міністрів України (ч. 2 ст. 113), зобов'язаний вирішувати питання сутності останньої, зокрема притягнути відповідний до неї склад Кабінету Міністрів України, якщо він негативно кваліфікує його повноваження і праводіяння. Що ж до санкції, то Президент може діяти на власний розсуд, наприклад, припинити компетенції складу Кабінету Міністрів України або в інший спосіб усунути його від виконання повноважень. Йдеться про певну латентну компетенцію Президента, а не лише про питання відставки складу Кабінету Міністрів України, яке він вправі порушити. Є сенс також зазначити, що в цитованій статті Конституції йдеться про відповідальність перед Президентом усього складу Кабінету Міністрів України, а не окремих його учасників, а саме: Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів, міністрів.

Підсумовуючи загалом питання інституціональної конституційної відповідальності Уряду, зазначимо, що чинна Конституція України внаслідок ефекту політичної єдності лише формально декларує таку його відповідальність перед Президентом і Верховною Радою України. Можемо хіба що відзначити певну латентну компетенцію, перш за все Президента України стосовно інституціональної конституційної відповідальності Уряду. Це зумовлює необхідність як наукового, так і подальшого науково-прикладного розроблення гарантій інституціональної відповідальності Уряду в частині компетенції Верховної Ради та Президента України.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері консти-

туційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права і характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації, санкціями й полягає у примусовому перетерпіванні засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкту (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції.

Функції конституційно-правової відповідальності можна визначити як основні напрямки її впливу на поведінку людей та суспільно-правові відносини, які виникають в сфері дії норм конституційного права; це цілеспрямовані засоби реалізації та захисту конституційних норм, а також досягнення мети конституційної відповідальності; це головні напрямки юридичного впливу як на правопорушника, так і на інших осіб з метою захисту правопорядку, державної дисципліни і виховання суб'єктів конституційно-правових відносин, що скоїли чи можуть скоїти конституційно-правовий делікт.

Дослідження юридичної відповідальності як складної системи дозволяє зробити висновок про те, що вона включає як самостійний елемент конституційно-правову відповідальність, яка відіграє подвійну роль у механізмі забезпечення норм права: по-перше, як основа формування відповідальності в інших галузях права і, по-друге, як негативні наслідки, які примусово застосовуються до порушників конституційних норм.

Процедура імпичменту, що дістала відображення в Основному Законі України, не завжди мала відповідну послідовність та форму. Шлях до її нормативного закріплення в Конституції був досить тривалий. Хоча цей інститут був створений і закріплений в Конституції України, він має певні недоліки, які пов'язані з механізмом застосування процедури імпичменту.

Підсумовуючи загалом питання інституціональної конституційної відповідальності Уряду, зазначимо, що чинна Конституція України внаслідок ефекту

політичної єдності лише формально декларує таку його відповідальність перед Президентом і Верховною Радою України. Можемо хіба що відзначити певну латентну компетенцію, перш за все Президента України стосовно інституціональної конституційної відповідальності Уряду. Це зумовлює необхідність як наукового, так і подальшого науково-прикладного розроблення гарантій інституціональної відповідальності Уряду в частині компетенції Верховної Ради та Президента України.

Різноманітні варіанти кризових ситуацій, які можуть траплятися у державно-правовій практиці (відсутність парламентської більшості, протистояння з представниками інших гілок влади), впливають на здійснення парламентом законодавчої функції. Тому пропонується визнати підставою конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України невиконання її основної функції – законодавчої і доповнити

п. 8 ст. 106 Конституції України положенням, що повноваження Верховної Ради України припиняються за результатами всеукраїнського референдуму, який ініціюється Президентом України або народом України у випадку неприйняття нею протягом 30 днів жодного закону.

Аналіз процедури висловлення недовіри дозволяє зробити висновок, що, чим сильнішою є влада глави держави, тим складніше парламенту відправити уряд у відставку. В інших випадках процедура вираження недовіри уряду ускладнюється тим, що питання про його відставку може бути поставлене лише за результатами розгляду інтерпеляції парламенту. Запровадження подібної процедури й у Конституції України сприятиме, на наш погляд, вдосконаленню процедури вираження недовіри Кабінету Міністрів.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Батанова Н.М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право». К., 2007. 18 с.
- Батанова Н.М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24–30.
- Бобровник С. Специфіка прояву компромісу і конфлікту в межах соціальних інститутів. *Право України*. 2009. № 12. С. 144–150.
- Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28–33.
- Єзеров А. Детермінація конституційних конфліктів. *Юридична Україна*. 2009. № 6. С. 46–49.
- Єзеров А. Конституційна конфліктологія як перспективна доктринальна концепція. *Право України*. 2009. № 6. С. 167–170.
- Єзеров А. Конфлікти у конституційно-правовій сфері: проблема найменування та визначення. *Право України*. 2011. № 5. С. 187–195.
- Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37–41.
- Клименко О. До проблеми визначення суспільної необхідності як конституційно-правової категорії. *Право України*. 2011. № 8. С. 282–289.
- Конституція України від 28 червня 1996 року. ВВР. 1996 р.
- Наливайко Л.Р. Теоретичні аспекти конституційного делікту. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2001. № 13. С. 3–8.
- Пащенко А.О. Фактичні та юридичні підстави конституційної відповідальності / *Право України*. 2002. № 5. С. 126–130.
- Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
- Шляхтун П.П. Конституційне право України: підруч. Шляхтун П.П. – К.: «Освіта України», КИТ. 2008. 490 с.

REFERENCES

- Batanova N.M. (2007) Constitutional torts in Ukraine: problems of theory and practice: autoref. thesis ... candidate of law. Sciences: spec. 12.00.02 «Constitutional law». K., 18 p.
- Batanova N.M. (2011) Correlation between constitutional and legal responsibility and political responsibility. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 3, 24–30.
- Bobrovnyk S. (2009) The specificity of the manifestation of compromise and conflict within social institutions. *Law of Ukraine*, 12, 144–150.
- Bondarchuk I. (2009) Peculiarities of constitutional and legal responsibility of public organizations and political parties in Ukraine. *Legal Ukraine*, 10, 28–33.
- Yezerov A. (2009) Determination of constitutional conflicts. *Legal Ukraine*, 6, 46–49.
- Yezerov A. (2009) Constitutional conflictology as a perspective doctrinal concept. *Law of Ukraine*, 6, 167–170.
- Yezerov A. (2011) Conflicts in the constitutional and legal sphere: the problem of naming and definition. *Law of Ukraine*, 5, 187–195.
- Kirmach A. (2010) Disciplinary responsibility and official investigation of civil servants. *Entrepreneurship, economy and law*, 12 (169), 37–41.
- Klymenko O. (2011) To the problem of defining social necessity as a constitutional and legal category. *Law of Ukraine*, 8, 282–289.
- Constitution of Ukraine. VVR1996.
- Nalivaiko L.R. (2001) Theoretical aspects of the constitutional tort. *State and law: a collection of scientific works. Legal and political sciences. Kyiv: Institute of State and Law named after V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine*, 13, 3–8.
- Pashchenko A.O. (2002) Factual and legal grounds of constitutional responsibility. *Law of Ukraine*, 5, 126–130.
- Theory of the state and law (2006). Academic course: textbook. edited by O. V. Zaychuk, N.M. Onishchenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 688 p.
- Shlyakhtun P.P. (2008) Constitutional law of Ukraine: subed. Shlyakhtun P.P. – K.: «Education of Ukraine», KYT, 490 p.

UDC: 342.321

Malozhon Olena Ivanivna – candidate of historical sciences, associate professor, Associate Professor of the Department of Constitutional and International Studies law and public legal disciplines Kyiv University of Intellectual ownership and rights of the National University «Odesa Law Academy» Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6052-1017>
lena.malozhon@gmail.com

Constitutional and legal responsibility of state authorities in Ukraine

The institution of constitutional and legal responsibility is quite new in the system of national law. Scientific views on this type of legal responsibility differ from its complete denial to its identification with measures of political influence. It is also worth noting the fact that the problems of constitutional responsibility are quite often highlighted in the scientific literature, and the issues of responsibility in various spheres have been studied only fragmentarily. At the same time, the content of constitutional responsibility is understood in different ways. Firstly, as the responsibility of the state, state authorities and officials in the sphere of protection of the rights and interests of local self-government, and secondly, as the responsibility of the local self-government bodies themselves to the territorial community, the state, legal entities and individuals for the proper resolution of issues of local importance, implementation of the Constitution and laws of Ukraine.

The purpose of this study is to clarify the nature, essence, and specifics of constitutional and legal responsibility in Ukraine.

When studying this issue, the legal nature of constitutional and legal responsibility was characterized; the signs and features of constitutional and legal responsibility are outlined; the concept and types of grounds of constitutional and legal responsibility are disclosed; domestic legislation on issues of constitutional and legal responsibility was analyzed; the types of constitutional and legal responsibility of the state authorities of Ukraine are determined.

Therefore, the relevance of the study is determined, on the one hand, by the need to create a coherent theory of constitutional and legal responsibility as an independent type of legal responsibility, and on the other hand, by the need to improve the current legislation in the field of applying constitutional and legal sanctions to relevant subjects. That is why the study of theoretical and practical problems of constitutional and legal responsibility is an actual direction of development of modern constitutional and legal science.

Key words: *state, responsibility, state authorities, impeachment, constitutional law.*